

VYBRANÉ PROBLÉMY VSTUPU SLOVENSKEHO POĽNOHOSPODÁRSTVA DO EURÓPSKÝCH AGRÁRNYCH ŠTRUKTÚR

SELECTED PROBLEMS OF ACCESS OF THE SLOVAK AGRICULTURE INTO THE EUROPEAN AGRARIAN STRUCTURES

Vladimír Gozora

Súhrn

Príspevok analyzuje vybrané problémy a štrukturálne zmeny v slovenskom poľnohospodárstve. Detailne ilustruje pripravenosť slovenského poľnohospodárstva na vstup do Európskych trhových štruktúr. Pozornosť sústreďuje na tvorbu prechodných štruktúr, na identifikáciu nerovnovážnych stavov poľnohospodárskej výroby, na ich zdroje a ekonomické dôsledky.

Kľúčové slová

problémy, slovenské poľnohospodárstvo, európske štruktúry, štrukturálne zmeny

Summary

Paper analyzes the selected problems and structural changes in the Slovak agriculture. Based on obtained details it documents the preparation of the Slovak agriculture for the access into the European market structures. The main attention is devoted to the creation of the transmission structures, the identification of the disequilibrium states of agricultural production as well as the sources and economic consequences.

Key words

problems, the Slovak agriculture, the European structures, structural changes

Slovenské poľnohospodárstvo sa ocitlo v ostatnej fáze vstupu do Európskych agrárnych štruktúr. V záverečnej etape predsvtupového obdobia agropodnikateľské podniky a decízna sféra dokončujú štruktúrne a procesné zmeny v podnikateľskej činnosti. Zvyšuje sa iniciatíva agrárnych manažmentov pri získavaní podporných prostriedkov programov SAPARD a zo štruktúrnych fondov Európskej únie na jednej strane a zvyšuje tlak na centrálné orgány k dosiahnutiu konsenzu na podporu suchom napadnutých oblastí Slovenska.

Štruktúrne a procesné zmeny v agropodnikateľských subjektoch sú sprevádzané celým radom problémov, ktorých riešenie je nevyhnutné z hľadiska pripravovaného vstupu do integrovaných agrárnych štruktúr a strategických aliancií nadnárodného významu. Preto cieľom príspevku je charakterizovať hlavne problémy slovenského poľnohospodárstva pri vstupe do Európskych agrárnych štruktúr a naznačiť smery a metódy ich riešenia agrárnym manažmentom.

MATERIÁL A METODIKA PRÁCE

Realizácia predznačeného cieľa si vyžiadala uskutočniť prieskum v súbore 1 260 podnikateľských subjektov, z ktorých bolo 940 poľnohospodárskych podnikov a 80 podnikov služieb. Zbytok tvorili podniky agrokombinátneho charakteru.

Z obsahového hľadiska sme prieskum zamerali na:

- príčiny a dôsledky nerovnovážnych stavov v agropotravinárskej výrobe,
- na problémy nečinných a ekonomicky zaostávajúcich podnikov,
- sociálno-ekonomickú diferenciáciu územných celkov,
- problémy pri získavaní podporných prostriedkov zo štrukturálnych fondov Európskej únie.

Podkladové údaje sme získali z Informačných listov MP SR a databázy VÚEPP v Bratislave. Hodnovernosť údajov sme overovali v súbore 195 agropodnikateľských subjektov. K získaniu požadovaných údajov sme použili dotazovaciu metódu s technikami riadeného rozhovoru a dotazníka. Získané údaje sme analyzovali, komparovali a využili ako podklady pre syntetizovanie záverov.

VÝSLEDKY PRÁCE A DISKUSIA

Relatívne stále politické a eticko-právne prostredie na jednej strane a turbulentné ekonomické a sociálne prostredie na strane druhej ovplyvňujú správanie agropodnikateľských subjektov s pozitívnym i negatívnym účinkom. Sprievodnými atribútmi nestabilného vonkajšieho prostredia agrárneho sektoru je celý rad nerovnovážnych stavov a krízových situácií, ktoré pretrvávajú v podnikovo-hospodárskej základni ako dôsledok neefektívnych strategických rozhodnutí, makroekonomických nástrojov, zhoršenia produkčno-ekonomických podmienok a nepripravenosti agrárneho manažmentu na ekonomickú reformu národného hospodárstva.

V súčasnej dobe, keď sa slovenské poľnohospodárstvo nachádza bezprostredne pred vstupom do Európskych agrárnych štruktúr agrárny manažment zápasí s nerovnovážnymi stavmi vonkajšieho prostredia, ktoré nepriaznivo ovplyvňujú ekonomickú a finančnú situáciu podnikov, ale aj územných celkov v Slovenskej republike. Sú to nasledovné nerovnovážne stavy (tab.1):

Nerovnovážne stavy vonkajšieho prostredia agropodnikateľských subjektov

Tabuľka 1

Nerovnováha	Účinok	Váha
Produkčná	Podmienila 30 % zníženie produkcie potravín	0,45
Ekonomická	Determinovala 30 % nečinných, 30 % ziskových a 40 % nerentabilných podnikov	0,55
Cenová	Podmienila zvyšovanie cenovej disparity	0,65
Odbytová	Prejavuje sa v obmedzovaní predaja potravín na úkor potrebnej efektívnosti	0,35
Ekologická	Jej výsledkom je 151 tisíc ha ekologicky narušených plôch	0,30
Substitučná	Prejavuje sa nedostatočnou náhradou živej práce prácou zhmotnelou	0,30
Regionálna	Výsledkom je sociálno-ekonomická diferenciácia regiónov	0,55
Poznatková	Prejavuje sa v znížení kvalifikovanosti podielu manažérov s VŠ	0,35
Sociálna	Determinuje sociálne rozdiely obyvateľov v územných celkoch	0,50
Spolu	Prejavuje sa komplexne v agrosektore	0,40

Prameň: GOZORA, V.: Záverečná správa projektu hlavnej úlohy VÚ E-IV., 2003

Popri nerovnováhach vonkajšieho prostredia sa v agropodnikateľských subjektoch výrazne prejavujú nerovnováhy interného podnikateľského prostredia. Tie spolu s vonkajším turbulentným prostredím determinuje ekonomickú diferenciáciu podnikateľských subjektov, odvetví, sektorov a územných celkov v Slovenskej republike. Sú to nasledovné nerovnováhy interného podnikového prostredia. Tab. 2.

Nerovnovážne stavy vnútropodnikového prostredia

Tabuľka 2

Nerovnováha	Účinok	Váha
Produkčná	Spôsobila redukciu poľnohospodárskej výroby a potravín o viac ako 30 %	0,65
Ekonomická	Determinuje zaostávanie hodnotovej stránky za produkčnou stránkou výroby	0,70
Finančná	Obmedzuje tvorbu vlastných zdrojov financovania podnikov	0,65
Obchodná	Determinovala odbytovanie výrobkov a negatívnu obchodnú bilanciu	0,60
Personálna	Prejavuje sa nedostatkom pracovníkov do zamestnania, hlavne do ŽV	0,45
Substitučná	Zaostáva technicko-technologická vybavenosť podniku	0,55
Sociálna	Determinuje rozdiely medzi skupinami zamestnancov a vlastníkov	0,55
Spolu	Prejavuje sa komplexne v agrosektore	0,60

Prameň: GOZORA, V.: Záverečná správa projektu hlavnej úlohy VÚ E-IV., 2003

Riešenie uvedených nerovnovážnych stavov je prioritnou úlohou agrárneho manažmentu v najbližšom období.

1. Riešenie nečinných a ekonomicky zaostávajúcich podnikov

Slovenské poľnohospodárstvo stojí pred závažnou úlohou, riešiť takmer 30 % nečinných a ekonomicky zaostávajúcich podnikov. Početná skupina dlhodobo stagnujúcich podnikov prešla zložitým vývojom, v ktorom nedokázali prispôsobiť svoje výrobné programy a vytvoriť adekvátne zdroje financovania podnikov v ekonomickom trhovom prostredí. V snahe eliminovať nepriaznivý vývoj sa väčšia časť týchto podnikov (37 %) **rozhodla zachovať svoju právnu a ekonomickú integritu** avšak majetok s výnimkou dubiózneho majetku dala do ekonomického nájmu novovznikajúcim podnikateľským subjektom. V súvislosti s touto skupinou vzniká otázka, ako sprehľadniť väzby medzi týmito subjektami navzájom a stabilizovať novovzniknuté podniky s prenajatým majetkom v podnikateľskom prostredí.

Ďalšia časť podnikov (38 %) prežíva v utvorených podnikateľských združeniach a strategických alianciách, v ktorých podniky zachovávajú právnu samostatnosť, avšak ekonomické a ľudské zdroje sa využívajú v strategickom celku. Podnikateľské subjekty sa dobrovoľne asociovali alebo fúzovali do fungujúcej podnikateľskej štruktúry.

Tretiu časť podnikov (12 %) prezentujú podniky, ktoré prešli likvidáciou a asanáciou a stoja pred problémom, ako a kde vykročiť k dosiahnutiu podnikových cieľov. Ich činnosť je dosť neistá a problematická. Podnikateľská činnosť sa aktivizuje doslova na troskách pôvodného podniku. Chýbajú finančné zdroje a personálne garancie podnikateľských

úspechov. V mnohých prípadoch sa tieto podniky zviazané s pôvodnými dnes už nefunkčnými podnikmi.

Ostatnou časťou (23 %) sú podniky, ktoré síce plnia podnikové funkcie avšak dlhodobo prehľbujú ekonomickú diferenciáciu. Zaostávajú v ekonomickom, personálnom a sociálnom rozvoji podnikov. Riešením sa ukazuje vertikálna integrácia so spracovateľskými podnikmi a subjektami služieb.

2. Sociálno-ekonomická diferenciácia územno-správnych celkov

Ekonomická diferenciácia podnikateľských subjektov, reštrikčné opatrenia, rozdielna zdrojová vybavenosť a špecifické podnikateľské prostredie sú činiteľmi sociálno-ekonomickej diferenciácie územno-správnych celkov. Na uvedenú skutočnosť poukazujú nielen komisári Európskej únie, ale aj zistenia viacerých autorov zaoberajúcich sa regionálnou politikou a rozvojom vidieka.

Sociálno-ekonomická diferenciácia územných celkov je logickým vývodom reformujúcej sa ekonomiky a nedostatočnej podpory regiónov s nedostatočnými prírodnými či ekonomickými zdrojmi. Výsledky prieskumu potvrdzujú, že sociálno-ekonomická diferenciácia má svoj základ v rozdielnom stupni podnikateľskej činnosti, využívania miestnych zdrojov a rozdielnom stupni trvalo udržateľného rozvoja vidieka.

Príkladom zdrojovej diferenciácie a využiteľnosti trvalo obnoviteľných zdrojov je využitie možností rozvoja vidieckeho turizmu. Ukazuje sa, že práve táto oblasť podnikateľskej činnosti výrazne zaostáva za možnosťami regiónov. Tab. 3. Riešenie vidíme v aktivovaní miestnych zdrojov prostredníctvom podporných prostriedkov zo štrukturálnych fondov Európskej únie, združených prostriedkov miest a obcí, v aktívnejšej podpore infraštruktúry podnikateľskými subjektami a vo väčšej podpore zahraničného kapitálu. V tejto súvislosti očakávame lepšiu koordinačnú činnosť Združenia miest a obcí, Vidieckeho parlamentu a územno-správnych orgánov.

Cieľom regionálnej politiky je všestranná podpora a rozvoj regiónov, rozvoj vidieckej krajiny a zvýšenie sociálnej úrovne vidieckeho obyvateľstva. Komparatívnymi ukazovateľmi rozvoja krajiny sa musia stať nasledovné oblasti:

- zamestnanosť (nezamestnanosť) vidieckeho obyvateľstva,
- mesačný príjem (dôchodok), pripadajúci na jedného obyvateľa,
- veková, kvalifikačná a sociálno-demografická štruktúra,
- rozvoj bytovej výstavby,
- rast vzdelanostnej úrovne.

Osobitné miesto pri odstraňovaní sociálno-ekonomickej diferenciácie patrí obchodnej spolupráci a rozvoju cezhraničnej spolupráci. V tejto súvislosti očakávame vyššiu aktivitu územno-správnych orgánov a orgánov štátnej moci. Riešenie tiež vidíme v posilnení rozhodovacích právomocí samosprávnych orgánov a vo vytvorení siete metodických centier zameraných na rozvoj regiónov a cezhraničnej spolupráce. V neposlednom rade to bude aktivovanie trvale obnoviteľných zdrojov a podpora vidieckeho turizmu v regiónoch, ktoré k tejto činnosti majú zvlášť vytvorené podmienky. Rezervy pretrvávajú v manažmentoch miest a obcí. V tejto súvislosti bude potrebné zvýšiť odbornosť a zlepšiť metodickú prácu pri aktivovaní malého a stredného podnikania na vidieku, pri kreovaní obecných podnikov a prevádzok miestneho hospodárenia, zlepšiť spoluprácu a koordináciu samosprávnych orgánov prostredníctvom Združenia miest a obcí Slovenska a vidieckeho parlamentu.

3. Problémy pri zisťovaní podporných prostriedkov Európskej únie

Pretrvávajúcim problémom Slovenskej republiky je čerpanie prostriedkov programu SAPARD a zo štrukturálnych fondov Európskej únie. Na uvedenú skutočnosť kriticky poukazujú nielen zástupcovia Európskej komisie, ale aj poprední agrárni ekonómovia a manažéri agropodnikateľských subjektov. Za príčinu nedostatočného čerpania podporných prostriedkov udávajú tieto:

- a) nedostatok finančných prostriedkov zo strany uchádzačov do výšky 50 % požadovaných podporných prostriedkov,
- b) nedostatočnú formálnu i obsahovú stránku predkladaných písomných projektov,
- c) nedostatočnú komunikáciu predkladateľov projektov a kompetentných orgánov štátnej správy a metodických centier programov SAPARD,
- d) zdĺhavú administratívu a realizáciu projektov v praxi.

Využitelnosť potenciálnych zdrojov vidieckeho turizmu v bodovom a relatívnom vyjadrení

Tabuľka 3

Kraj	Ukazovateľ	Potenciálne zdroje	Váha využiteľnosti	Koeficient využiteľnosti
Bratislava		3	1	0,33
Trnava		4	1	0,25
Nitra		4	1	0,25
Trenčín		4	2	0,50
Žilina		5	2	0,40
Banská Bystrica		4	2	0,50
Prešov		5	3	0,60
Košice		5	1	0,20
Priemer SR		4,25	1,62	0,38

Prameň: GOZORA, V.: Záverečná správa projektu hlavnej úlohy VÚ E-IV., 2003

Popri uvedených príčinách nedostatočného čerpania podporných prostriedkov sa ukazuje problém nekoordinovaného predkladania rozvojových projektov na obnovu trvalo udržateľných zdrojov obcí a miest a v neposlednom rade na trvale udržateľný rozvoj vidieka.

Pomerne krátke predvstupové obdobie do Európskej únie je obdobím kritického hodnotenia stavu čerpania podporných prostriedkov, vzhľadom na skutočnosť, že podnikateľská sféra a verejná samospráva nebude schopná tieto účelovo smerované prostriedky efektívne využívať. Uvedený problém sa osobitne dotýka nositeľov trvale udržateľného rozvoja vidieka, environmentálneho a ekologického rozvoja krajiny.

Riešenie tohto problému vidíme v aktivovaní projektového manažmentu miest a obcí, v efektívnejšej spolupráci podnikov a manažmentov obcí pri predkladaní spoločných projektov na rozvoj miestnych infraštruktúr, na rozvoj vidieckej krajiny a na efektívnejšie zhodnotenie trvale obnoviteľných zdrojov v krajine.

Za špecifickú formu spolupráce považujeme združovanie prostriedkov na získanie 50 % podielu finančných prostriedkov predkladateľa projektu k čerpaniu podporných prostriedkov Európskej únie. Praktickú podobu uvedenej spolupráce vidíme v združovaní finančných prostriedkov právnických osôb (podnikov, samosprávnych orgánov) a fyzických

osôb (samostatne hospodáriacich roľníkov, živnostníkov a zamestnancov podnikov). Sústreďovaním prostriedkov na osobitnom podúčte s aktívnou účasťou ich vlastníkov na projekte umožní rozšíriť spoluúčasť na riadení podnikových činností a na tvorbe pružných organizačných štruktúr podniku.

Druhou možnosťou sa môže stať dcérska spoločnosť, ktorej základné imanie z podielov spoločníkov či akcionárov bude slúžiť ako požadovaná 50 % časť finančných prostriedkov predkladateľov pri predkladaní projektu.

Tretou možnosťou môže byť využitie zahraničného kapitálu prostredníctvom YountVentures. Takouto formou získané prostriedky môžu byť účelovo smerované na projekčnú činnosť a získanie podporných prostriedkov Európskej únie.

ZÁVER

Popri uvedených problémoch agrárny manažment zápasí s celým radom ďalších pretrvávajúcich problémov a nedostatkov. Z nich možno na ilustráciu uviesť problémy trhu s pôdou, nedostatočne fungujúcu komoditnú burzu, málo výkonný trh s cennými papiermi. V agrárnom sektore sa osobitne vyčlenil problém s podielovými listami, ktoré sa po vstupe do Európskych trhových štruktúr musia stať obchodovateľnými cennými papiermi pokrývajúcimi skutočnú vecnú podobu majetku.

Kritériá Európskej únie na čerpanie podporných prostriedkov zo štrukturálnych fondov budú nútiť agropodnikateľské subjekty k tomu, aby sa pri zachovaní koncentrácie kapitálu a špecializácie poľnohospodárskej výroby vnútropodnikovo divizionalizovali na menšie relatívne samostatné podnikateľské subjekty.

Napriek množstvu končiacich absolventov vysokých škôl poľnohospodárskeho, lesníckeho a veterinárneho zamerania začínajú vzrastať požiadavky na inžinierov do vrcholových funkčných pozícií agropodnikateľských subjektov.

Riešenie uvedených a ďalších problémov vyžaduje okamžitú reakciu agrárneho manažmentu, rozhodné prijatie opatrení v plánovanej, organizačnej a personálnej oblasti. Vyžaduje urýchlenú vnútropodnikovú transformáciu a privatizáciu podnikov a podporiť samosprávu obchodných spoločností a družstiev na báze vlastníctva majetku.

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. BELAJOVÁ, Anna: Obecný podnik v trhovej ekonomike. Zborník príspevkov z MVK Liptovský Ján, SPU Nitra, 2001, ISBN 7137-972-7, str. 223-227
2. GOZORA, Vladimír: Aktivovanie zdrojov ekonomického rastu PPK v prístupovom období do EÚ. In: Zborník z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou Teoretické a praktické prístupy k riešeniu podnikových kríz a k dosahovaniu podnikateľskej úspešnosti hospodárskych subjektov“ Nitra, SPU, 2001, s. 13-17.
3. HRON, Jan – TICHÁ, Ivana: Zdroje konkurencieschopnosti podniku. Zborník príspevkov z MVK Liptovský Ján, SPU Nitra, 2001, ISBN 7137-972-7, str. 45-52
4. HUDÁK, Jozef – UBREŽIOVÁ, Iveta: Strategické prístupy v riadení podnikov mliekarenského priemyslu. Nitra: SPU 2003, 106 s., ISBN 80-8069-188-6
5. HUDÁKOVÁ, Monika: Vertikálna integrácia vo výrobe mlieka ako faktor podnikovej úspešnosti. Zborník príspevkov z MVK Liptovský Ján, SPU Nitra, 2001, ISBN 7137-972-7, str. 390-394
6. ŠAJBIDOROVÁ Mária: Vplyv organizačnej štruktúry na riešenie krízových situácií v podniku. In: Zborník z 3. vedeckej konferencie. Nitra: SPU, 2002, s.133-137. ISBN:80-88943-18-3

7. ŠIMO Dušan: Faktory predpokladu úspešného postavenia na agrárnom trhu v predvstupovom období SR do EÚ. In: MVD 2002 I. diel. Nitra: SPU, 2002, s. 424-425. ISBN :80-8069-027-8
8. ZOBORSKÝ, Ivan Mojmir: Tendencia vývoja služieb v agropotravinárskom komplexe Slovenskej republiky. In: Sborník příspěvků z odbor. konf. k aktuálním otázkám rozvoje české ekonomiky a univerzitního ekon. vzdělávání k 40. výr. vzniku PEF MZLU v Brně. 1. díl. Brno : Konvoj, 1999, s. 148.
9. ŽAJA, Jozef: Strategické prístupy podnikového manažmentu k riešeniu kríz a k dosahovaniu ich podnikateľskej úspešnosti. In: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie „Teoretické a praktické prístupy k riešeniu podnikových kríz a k dosahovaniu podnikateľskej úspešnosti hospodárskych subjektov“. Račkova dolina 8. – 9. 11. 2001. Nitra 2001, s. 110 – 115. ISBN 80-7137-936-0

Adresa autora:

prof. h.c. prof. Ing. Vladimír **Gozora**, PhD., Dr. h.c., Fakulta ekonomiky a manažmentu SPU,
Tr. A. Hlinku 2, 949 76 Nitra, tel. 00 421 37/6508 164, e-mail: Vladimír.Gozora@uniag.sk